

Magyar vonatkozású műkincsek a New York-i Metropolitan Museum gyűjteményében

A New Yorkba érkező és képzőművészet iránt érdeklődő látogató igen gazdag kulturális kínálatból válogathat. A galériák és múzeumok sorából azonban vitán felül kiemelkedik egy közgyűjtemény: a *Metropolitan Museum of Art*. A múzeumot 1870-ben alapították. A gyűjteménynek éveken át ideiglenes otthona volt, csak 1879-re épült fel a Fifth Avenue-nak a 80. és 84. utca közötti szakaszán – *Calvert Vaux* és *J. Wrey Mould* tervei alapján – az eklektikus stílusú főépület.¹ Az 1880. április 13-án megnyitott múzeumot több ízben bővítették. Legutóbb 1980-ban a háromemeletes *American Wing*, majd 1987-ben a *Lila Acheson Wallace Wing* épületszárnyaival gazdagodott a *Metropolitan Museum*.² (A több mint 3,3 millió darabból álló, rendkívül gazdag gyűjteménynek így is csak kis része látható a kiállításokon.)

A múzeum termeit járva mindenütt érezhető a rendezés mögött rejlő magabiztos szakmai tudás és a törekvés, hogy minden művet lehetőleg saját jellegzetes környezetébe illesztve, esztétikus elrendezésben mutassák be. A bejárati nagycsarnokból a látogató a középkori művészetet bemutató, hatalmas földszinti kiállítóterembe érkezik, ahonnan jobbra indulva, az európai reneszánsz szobrászat és iparművészet remekeiben gyönyörködhet. Ezt követi az 1906-ban létrehozott Fegyvergyűjtemény állandó kiállítása, melynek központi csarnokában angol, német és olasz lovagi tornavértezetek láthatók. A balról nyíló kisebb kiállítótermekben több magyar vonatkozású fegyver található az üvegfalú tárlókban. Itt van Mátyás király díszes számszerija, amely a leltári szám³ tanúsága szerint, 1925-ben került a múzeum tulajdonába.

A tárgyleírásból megtudható, hogy „*Matthias Corvinus (1443–1490) Magyarország és Csehország királyának számszerija*” fa, vas, elefántcsont, halsont és ín felhasználásával készült 1489-ben. A fegyvert elefántcsont berakások díszítik, a felső részt több címerábrázolás díszíti. A középső pajzsban Magyarország címere látható, alatta a Hunyadi-család híres hollójával. Érdemes megemlíteni, hogy a viszonylag ritkán előforduló hármás felosztású címerpajzsot nem királyi korona, hanem – a heraldikában egyébként gyakran használt – sisakdísz ékesíti. Mellette balra Dalmácia jellegzetes címere a három koronás leopárdfejjel, jobbra a két lábán ágaskodó oroszlán Csehországot jelképezi.

A fegyver törzsének felső lapján az 1489 évszám olvasható, mely minden bizonnyal a számszerij készítésének időpontjára utal. Az új két oldalsó lapján – ugyancsak elefántcsont berakásokon – a sárkánnyal küzdő Szent György képét láthatjuk.

A következő kis terem egyik vitrinének középpontjában iparművészeti fegyverremek található: *II. Lajos magyar király sisakja*.⁴ Mivel a szöveg természetesen több magyar vonatkozást tartalmaz, érdemes a sisak melletti – a szokásosnál lényegesen hosszabb – tárgyleírát teljes terjedelmében magyar fordításban ismertetni:

II. Lajos, Magyarország és Csehország királyának tornasisakja.

Acél, aranyozott maratáással. Kolman Helmschmid-nek (1471–1532) tulajdonított német munka (Augsburg), 1525 körül.

¹ Metropolitan Museum, New York. (Összeáll.: *Claudia Gimferrari*. Szerk. *Tiziana Frati*.) Bp., 1993. 6. old.

² *Christine Metzger*: New York. Bp., 1994. 55. old.

³ *Ltsz.*: 25.42.

⁴ *Ltsz.*: 29.153.1.

A sisak a Scharfrennen nevű harcjátékhoz készült, melyet két, lovon ülő versenyző vívott hegyes lándzsával. A sisak díszítésében látható, egyesített L és M kezdőbetűk II. Lajos, Magyarország királya (1506–1526) és felesége, Ausztriai Mária nevére utalnak. A sisakot Isztambulban, az egykori császári fegyvertár gyűjteményében fedezték fel. Valószínűleg a törökök zsákmányolták, amikor 1526 és 1529 között Kelet-Európa jelentős részét elfoglalták. II. Lajos az 1526. augusztus 29-i mohácsi csatában esett el, ahol megpróbált szembeszállni a Magyarországot fenyegető török invázióval.

Baschford Dean Memorial Collection. Mr. és Mrs. Alexander McMillan ajándéka.

Welch 1929.

A díszesen kivitelezett zárt sisak alsó karimája a salade típusú sisakokhoz hasonlóan, lefelé hajolva a tarkót védte. A felső résszel egybefüggő alsó rész eleje a harcos állát óvta az ellenfél fegyvereitől. Érdemes megemlíteni, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum is őriz egy, sokáig II. Lajosnak tulajdonított gyermekkori páncélt. Ha a Budapesten található díszvértezet burgundi sisakját összehasonlítjuk a New York-ival, megállapítható, hogy művészeti szempontból az utóbbi a szebb kivitelű: díszesebben cizellált, maratott ornamentikája igazi mesterkézre vall.

Egy közeli tárlóban a tárgyleírás szerint „három magyar stílusú pajzs” látható. Mindegyikük Kelet-Európában készült 1500 és 1550 között. Anyaguk fa, bőr, gipsz (ez utóbbi a restaurálás tényére utal) festett színezéssel. Kettő közülük – a nevéből ítélve nyilvánvalóan magyar származású – Stephen V. Grancsay ajándéka 1942-ből. Az első pajzs⁵ fekete, csupán a hosszúkás alakú védőfegyver felső sávja fehér színű, amit néhány szál színes szegfű képe díszít. A második műtárgy⁶ alapszíne barna. Jobb felső szélétől, illetve bal alsó szélétől egymással szemben farkasfog-minta vág bele a barna felületbe. A farkasfogazással határolt területet sárgára festették.

Formáját tekintve mindkét fegyver tipikus magyar huszár tárcsapajzs. Alul széles, felül ívelten keskenyedek, míg jobboldali csúcsa egészen a testhez hajolva védte a nyakat. Ezt a könnyű súlyú pajzstípust a végvári küzdelmek lovassági harcaiban, elsősorban a magyarok használták, de a törökök is gyakran alkalmazták.⁷

Külön említést érdemel a harmadik – az előző kettőnél némileg szélesebb, zömökebb – pajzs⁸ díszítése, amely kétpengéjű kardot tartó kart ábrázol. A kétpengéjű kard Mohamed próféta fegyvereként ismert. A pajzs viszont – az egyedi jelkép ellenére – bizonyára nem

⁵ Ltsz.: 42.50.29.

⁶ Ltsz.: 42.50.30.

⁷ *Temesváry Ferenc*: Fegyverkincsek, díszfegyverek. Bp., 1982. 22. old.

⁸ Ltsz.: 49.57.1.

iszlám munka, hiszen törökök aligha festették egyik legszentebb jelképüket olyan pajzsra; amely eleve ki volt téve az ellenfél kardcsapásainak. E védőfegyvert ugyanis nem dísznek, hanem használati tárgynak szánták. Erre utalnak a kardot tartó kar körüli egyszerű, de erős kis acélkeresztek, melyek a pajzs külső felületét erősítették a kardcsapásokkal szemben. Az utóbbi harci eszköz 1949-ben került a múzeum gyűjteményébe – Mátyás király számszerűjához hasonlóan – a Roger Fund révén.

Az európai képzőművészetet bemutató, hatalmas alapterületű kiállítás egyik kis termékének közepén ismerős alkotás látható a vitrinben. *Leonardo da Vinci* egyetlen fennmaradt plasztikai alkotásának, a híres ágaskodó ló szobrának egyik változata áll az üveg alatt. Az alkotás ismerős a magyar látogatók számára, hiszen Leonardo művének egy példányát (ráadásul lovasának alakjával együtt) a budapesti Szépművészeti Múzeum őrzi. Az 1925-ben a Metropolitan Museum tulajdonába került szobor 1969-ben megfordult Budapesten, amikor a XXII. Nemzetközi Művelődéstörténeti Kongresszuson lehetőség nyílt több, Leonardónak tulajdonított ló-modell eredetének tisztázására. A kutatások végső eredményét G. Aggházy Mária önálló kötetben publikálta.⁹ A szakavatott összehasonlító vizsgálatok során úgy tűnt, bizonyítást nyert, hogy a Szépművészeti Múzeum lovas szobra minden kétséget kizárólag Leonardo alkotása, míg a New Yorkban, Dublinban, illetve Londonban őrzött bronz lovak másolatok. (Feltehetőleg Leonardo da Vinci egyik tanítványa, *Leone Leoni* művei.) Később mintha „felpuhult” volna ez a koncepció, hiszen magának a Szépművészeti Múzeumnak egy, nemrégiben megjelent katalógusa¹⁰ is óvatosabban fogalmaz a budapesti mű kizárólagossága tekintetében. A Metropolitan Museumban kiállított ló láthatóan testesebb a budapestinél. Ágaskodása is alacsonyabb, inkább koci vagy harci szekér vontatására, mint harci viadalra teremt. Ettől függetlenül, felirata szerint a mű *Leonardo da Vinci* alkotása. Annyit azért megjegyez az ismertető, hogy „a *legszebb változat Budapesten található*”.

A múzeum földszinti szobrának dél felé eső termeiben remek állandó kiállítás látható a századforduló korának európai iparművészetéről az art deco jegyében. Francia érmek és angol háztartási eszközök szomszédságában, az egyik vitrinben ismerős történelmi személyiség, *Erzsébet királyné* kisméretű hófehér porcelánszobra¹¹ látható. Az osztrák *Hermann Klotz* alkotása 1906-ban készült Bécsben. Az Erzsébet álló alakját megörökítő mű sokban hasonlít Róna József 1901-ben Gödöllőn felállított művéhez.¹² De a munkát eme – talán véletlen – hasonlóságon kívül, komolyabb kapocs fűzi Magyarországhoz. A kiállítás rendezői az osztrák művész és a Bécsben készült porcelán alapján joggal gondolhatták, hogy az alkotás Erzsébet császárné portréja. Pedig a mű valójában Erzsébetnek mint magyar királynénak állít emléket. A szobor életnagyságú gipszmintája a budavári királyi palotában 1908. január 15-én megnyitott kis emlékmúzeumban volt látható. „A szobornak Klotz Hermann bécsi szobrásztanár által fehér márványból készített eredetijét báró Nopcsa Ferencz, a királyné főudvarmestere, gróf Festetics Mária, a királyné udvarhölgye és Ferenczy Ida, a királyné felolvasóhölgye készítették és ajánlották föl «örök halájuk és legmelyebb hódolatuk» jeléül a budapesti Erzsébet Örökimádás-templom számára” – írta a korabeli katalógus.¹³

Az életnagyságú márványszobrot tehát magyar magánszemélyek megrendelésére, a budapesti IX. kerületi Üllői úton 1904 és 1908 között, Aigner Sándor tervei alapján felépült templom számára mintázta a művész. Más kérdés, hogy Hermann Klotz alkotásának kisméretű porcelán változatát a Wiener Kunstfabrik Förster gyár is forgalmazta. (Ahogy a hazai Zsolnay és Herendi Porcelángyár szintén elkészítette számos köztéri alkotás kicsinyített változatát.)

Klotz eredeti Erzsébet-szobrát már hiába keresnénk az eredeti helyén. 1956 novemberében az Örökimádás templomot és a hozzátartozó lelkigyakorlatos házat – ahol ekkor a szobrot őrizték – súlyos tűzérzési találatok érték, amelynek során elpusztult a királyné szobra is. Az Erzsébet-műemlék eredeti neogótikus építészeti háttere azonban épségben megmaradt a templom főbejáratától jobbra eső oldalkápolnában. Az alkotás biszkvit porcelán változatának egyik 45 centiméter magas – a New York-ival lényegében azonos – példányát a Magyar Nemzeti Múzeum őrzi. (A nagyközönség legutóbb 1992-ben láthatta az Erzsébet királyné-emlékkiállításon.)¹⁴

⁹ G. Aggházy Mária: *Leonardo lovas szobra*. Bp., 1972. 5. old.

¹⁰ Szmodisné Eszláry Éva: *A Régi Szoborgyűjtemény kincsei*. Bp., é. n. [1994.] 20., 22. old.

¹¹ Ltsz.: 67.212.2.

¹² A szobor történetéről lásd Róna József: *Egy magyar művész élete*. Bp., 1929. II. kötet 666–673. old.

¹³ Szalay Imre: *Az Erzsébet királyné emlékmúzeuma*. Bp., 1908. 17. old.

¹⁴ Erzsébet, a magyarok királynéja. Katalógus. (Szerk. F. Dózsa Katalin.) Bp., 1992. 65. old.

A Metropolitan Museum of Art gyűjteményében az említett, kiállított műveken kívül más magyar vonatkozású alkotás is található. Mihalik Sándor 1965-ben megjelent tanulmányában¹⁵ említi, hogy az egykori párizsi Rothschild-gyűjteményből a múzeum tulajdonába került a magyarországi művészettörténet egyik XIV. századi remeke, Róbert Károly felesége, Erzsébet királyné szárnyas oltárkéja. A feltehetőleg az 1340-es években, Párizsban készült 25,4 cm magas, zománcos, aranyozott ezüst triptichont 1541-ben a törökök elől menekülő óbudai klarisszák vitték Pozsonyba, ahonnan az apácarend 1714-ben hozta vissza Óbudára. A szerzetesrendek felosztásakor, 1782-ben elárverezték. Később többször is gazdát cserélt, majd a Rothschild-tulajdonba került.¹⁶ A Metropolitan Museum 1962-ben szerezte meg a műkincset, amely a Cloisters Collection anyagát gazdagítja.¹⁷

A festménytárban magyar művésztől származó – ha kiállításon nem is látható – munka *Benczúr Gyula* kisméretű (78 x 100 cm) olajfestménye, a *Lajos bajor király táncterme*.¹⁸ E mű nyilvánvalóan azon időszak terméke, amikor az 1870-es évek elején II. Lajos bajor király hosszabb ideig foglalkoztatta a festőt. *Munkácsy Mihály* valamivel nagyobb (89 x 167 cm) fára festett olajképe szintén zsáner témájú. A mű – amely 1908-ban került a múzeum tulajdonába – angol nyelvű címe: *The Music Room*¹⁹ Végvári Lajos máig alapműnek számító Munkácsy-monográfiájában ez az alkotás a *Zongora előtt* címen szerepel, a Metropolitan katalógusától némileg eltérő adatokkal, helymegjelölés nélkül.²⁰ A hazai szakirodalom szerint²¹ Munkácsy 1874-ben készített *Zalogház* című (165 x 240 cm) híres olajfestménye is a Metropolitan Museum of Art tulajdona.

New York leghíresebb közgyűjteményének állandó kiállításain ha csekély számban is, de láthatók magyar vonatkozású műkincsek. Érdemes tudni róluk és raktárban őrzött társaikról.

Prohászka László

FELKÉRÉS

Lorántffy Zsuzsanna születésének közelgő 400. évfordulójára – 2000-re – szükségesnek tartjuk hazánk nagyszonyjának szülőhelyén, Ónodon emlékmű állítását.

Lorántffy Zsuzsanna férjével, I. Rákóczi György erdélyi fejedelemmel együtt óriási áldozatot hozott hazánkért, egyházunkért, népünkért, a magyar közművelődésért és iskolagyért. Nemcsak anyagilag támogatta a szellemi termékek, új könyvek kiadását, hanem maga is írt könyvet, és részt vett a XVII. század szellemi életének felvirágoztatásában. Ő volt az első magyar asszony, akinek nyomtatásban jelent meg könyve. Lorántffy Zsuzsanna méltó arra, hogy szülőhelyén is – az általa annyira szeretett Ónodon – szobor őrizze emlékét.

Felkérünk minden magyar hazafit, egyházközöséget, szervezetet, egyesületet a közös összefogásra és áldozathozatalra, hogy kifejezésre juttassuk e példamutató személyiség iránti hálánkat, megbecsülésünket és tiszteletünket.

Számmlaszámunk: Ónodi Lorántffy Zsuzsanna Honismereti Egyesület

Ha Isten segítségével és közös összefogással emléket létrehozunk, az emlékmű felavatásáról és annak pontos idejéről tájékoztatással leszünk.

Ónod-Miskolc 1998.

Dr. Udvarny Sándor
alelnök

Csizmadia László
titkár

Dr. Ágoston István György
elnök

¹⁵ Mihalik Sándor: Magyar ötvösremekék Amerikában. Művészettörténeti Értesítő 1965/4. szám. 247. old.

¹⁶ Magyarországi művészet 1300–1470 körül. (Szerk. Marosi Ernő.) Bp., 1987. I. kötet 230., 380., 706. old.

¹⁷ Ltsz.: 62.96. Leírását közli Margaret B. Freeman: A Shrine for a Queen. Metropolitan Museum of Art Bulletin 1963, June.

¹⁸ Kathrine Baetjer: European Paintings in the Metropolitan Museum of Art by the Artists Born in or Before 1865. New York, 1980. I. kötet. 9. old. és II. kötet 320. old. Ltsz.: 90.30.

¹⁹ Kathrine Baetjer: i.m. I. kötet 132. old. és II. kötet 320. old. Ltsz.: 08.136.11.

²⁰ Végvári Lajos: Munkácsy Mihály élete és művei. Bp., 1958. 190., 326., 384 és LXXXIX. old.

²¹ Végvári Lajos: i.m. 323. old. és Székely András: Munkácsy Mihály. Bp., 1979. [7., 9., 10. és 13.] old.